

ILKKA VÄNTTINEN

Neuvoston ovimies muistelee...

Julkisen sanan neuvoston puhelin soi ja valmisteleva sihteeri vastaa. Soittaja on henkilö, jolla on sydämellään uhka. Se tulee Yleisradion tv-uutisista. Aina kun Matti Rönkä tai joku muu uutisia ankkuroiva toimittaja mainitsee sanan ”yrittäjä” tai ”yrittäminen”, soittajan on haettava katve, johon tv-ruudulta sinkoavat vahingolliset säteet eivät ulotu. Soittoja neuvoston puhelimeen tulee useammin kuin kerran, mutta JSN on aseeton kyseisessä ongelmassa. Ehkä kuuntelukin auttaa.

Ääriesimerkki kuvaa, miten JSN:n henkilökunta voi joutua mitä erilaisimpiin tilanteisiin. Toki ne ovat poikkeuksia, ja yleensä kantelijoilla on niin sanotusti oikeaa asiaa, joka toki hoidetaan puhelimitse tai nykyään netitse. Siitä huolimatta myös toimistossa asioidaan.

Erään kerran kollegan sydän jätti muutaman lyönnin väliin, kun hän yksin ollessaan avasi toimiston oven. Tuntemattoman miehen asia liittyi jengimurhasta syytetyn sukulaispojan kohteluun mediassa. Asiat hoituivat kuitenkin loppujen lopuksi rauhallisesti keskustellen, vaikka media ”puuta heinää kirjoittikin syyttömästä miehestä”.

Samalla tavalla rauhallisesti keskustellen otin vuonna 2008 vastaan kantelun kahdelta kansanedustajalta, jotka vaivautuivat henkilökohtaisesti Arkadianmäeltä saakka Kruununhakaan. Kyse oli Helsingin Sanomien jutusta, jossa nimeltä mainitut kansanedustajat, niin sanotut kalapuikkoviiksimiehet, yhdistettiin seksuaaliseen häirintään. Kanteluita tuli loppujen lopuksi useita. Yksi ratkaisu oli vapauttava ja muut langettavia. Yksi edustajista vei jutun syyttäjän avustuksella myöhemmin myös kärjäoikeuden kautta hovioikeuteen, joka antoi Helsingin Sanomille vapauttavan tuomion.

JSN:n valmistelijat ovat useinkin niin sanotusti puun ja kuoren välissä. Kantelija suhtautuu kuin viranomaiseen, vaikka JSN ei viranomainen olekaan. Ilmeisesti jo nimi tuo ihmiselle mielikuvan, jostakin marmoripalatsista, jossa virkamiehet istuvat tyyriin oloisena nahkatuolilla jakkupuku päällä tai kravatti kaulassa. Jo neuvoston perussopimuksen mukaan kantelija on oikeutettu hyvinkin laajaan apuun. Hän voi esimerkiksi tehdä kantelun ”allekirjoittamalla valmistelijan suullisen ilmoituksen perusteella laatiman kirjelmän”. Tämä on kuitenkin erittäin harvinaista. Sen sijaan tehdyn kantelun täydentäminen valmistelijan ohjeiden mukaan on tavallista, koska kantelijat eivät ole alan asiantuntijoita, vaan enimmäkseen niin sanottuja tavallisia kansalaisia.

Kun kantelu koskee asiavirhettä tai kielteistä julkisuutta, jonka kohteeksi kantelija on joutunut, hyvin usein kantelijaa pitää muistuttaa siitä, että virheen

korjausta tai oman kannanoton/vastineen julkaisua pitää vaatia ennen kantelua. Kun kantelumäärät olivat lähempänä sataa kuin neljäsataa eikä neuvostolla ollut vielä päätoimista puheenjohtajaa, valmistelijalla oli mahdollisuus ja valtuudet ilmiselvissä tapauksissa ryhtyä niin sanotusti ”sovittelijaksi”. Kun esimerkiksi otsallaankin näki, että jutussa oli selvä ja olennainen asiavirhe, valmistelija saattoi soittaa päätoimittajalle ja keskustella virheen korjauksesta eli oikaisusta. Lähes aina virhe tuli korjatuksi. Tyytyväisiä olivat päätoimittaja, kantelija ja neuvosto, joka välttyi turhalta paperinpyörittämiseltä. Myös toimitukset ottivat sovitteluista opiksi.

Akateeminen maailma ei ole tutkinut sitä, kuinka tyytyväisiä kantelijat ovat neuvostoon ja sen tekemiin päätöksiin. Karkealla jaolla voi sanoa, että kantelija on aina tyytyväinen, jos hänen kantelunsa johtaa langettavaan päätökseen. Tämä ei tarkoita kuitenkaan sitä, että muissa tapauksissa kantelija olisi tyytymätön. Palaute toimistoon oli melko vähäistä. Lisäksi kantelijalla on aina mahdollisuus tehdä uudelleen käsittelypyyntö, jos neuvoston päätös perustuu virheeseen tai väärinkäsitykseen. Tällaisia pyyntöjä tulee suhteellisen vähän.

Toisena osapuolena ratkaisuihin on päätoimittaja. Muistissani on yksi suora puhelinpalaute langettavan saaneelta päätoimittajalta. Se oli selkeä eikä välttämättä painokelpoinen. Promilleilla oli osuutta asiaan. Media julkaisee määräysten mukaan langettavat ilman kommentteja. Tästä ei ole poikkeuksia, mutta jälkeensä saattaa tulla sanomista. Näin kävi esimerkiksi Matti Vanhasen lautakasajutussa, josta neuvosto antoi Yleisradiolle vapauttavan. Myöhemmin useat muut päätoimittajat älähtivät, että päätöksen olisi pitänyt olla langettava, koska pääministerin saamasta lautakasasta ei ollut riittävä näyttöä ja lähdekritiikki petti.

Aamulehden kaksi päätoimittajaa sydämistyivät langettavista ja antoivat palautetta julkisestikin. Toinen nimitti 1970-luvulla neuvostoa toverituomioistuimeksi, joka suosi kyseisessä tapauksessa kantelijaa. Toisen hermostumisen aiheutti 2010-luvulla tehty langettava päätös jutusta, jossa toimittaja ja kuvaaja etsivät Sortavalan ruminta huoraa. Neuvoston mielestä etsintä samaistui liiaksi saman jutun kuvituksena olleisiin baletin harrastajiin, pieniin tyttöihin.

Päätoimittajat suhtautuvat neuvostoon 99-prosenttisen asiallisesti. Myös asiointi on mutkatonta. Jos vastauspyynnön kahden viikon aikataulu on liian tiukka, päätoimittaja voi pyytää jatkoaikaa ja aina myös sen saa. Yhtä seikkaa en päätoimittajien vastauksissa ymmärrä enkä hyväksy ja se on vastauksen ulkoistaminen. Sen ymmärrän, että isoissa toimituksissa joku muu, esimerkiksi uutispäällikkö tai toimituspäällikkö kirjoittavat neuvostolle tulevan vastauksen, jonka päätoimittaja sitten kuittaa omiin nimiinsä.

Mutta että päätoimittaja siirtää vastauksen kirjoittamisen asianajotoimiston juristille! Se on monella tapaa kummallista. Kautta aikain on korostettu, että laki ja Journalistin ohjeet ovat tyystin kaksi eri asiaa. Ne on pidetty ja pidetään erillään toisistaan, mikä on koko itsesääntelyn perusta. Journalistisen etiikan

paras asiantuntemus – JSN:n lisäksi – on toimituksissa ja erityisesti päätoimittajilla. Mitä sitten kertoo se, että päätoimittaja turvautuu asianajajan apuun vastatessaan neuvostolle saapuneeseen kanteluun? Toivottavasti se ei ainakaan kerro välinpitämättömyydestä tai siitä, että homma ei ole päätoimittajan hanskassa.

Aika-ajoin myös koko neuvosto asetetaan kyseenalaiseksi. Jukka Kemppinen (fil. tri, kirjailija, professori, hovioikeudenneuvos, korkeimman oikeuden esittelijä, asianajaja) kysyi 2007, Miksi et jo kuole, JSN? Blogikirjoituksessaan Kemppinen arveli, että ”Julkisen Sanan Neuvoston toimena on varjella sanoma- ja aikakauslehtiä oikeudenkäynneiltä. Se tarkoittaa varjeltumista ikäviltä seuraamuksilta, kuten vahingonkorvauksilta ja sakoilta.” Vuonna 2018 neuvosto kuitenkin vietti 50-vuotisjuhliiaan hyvinvoivana. Myös kanteluiden määrän kasvu osoittaa luottamusta.

Alan sisälläkin kiehahtaa silloin tällöin. JSN:ssäkin vaikuttanut toimittaja Jari Lindholm kysyi 2016 Suomen Kuvalehden jutun otsikossa seuraavasti: ”Julkisen sanan neuvosto näpertää eikä kykene puuttumaan oikeasti isoihin asioihin – Onko JSN rikki?” Samana vuonna Jani Kaaro otsikoi Rapport-sivustolla: ”Valemedia vai mediavale – korjaako valtamedia omat virheensä? Entä mitä siihen sanoo JSN?” Kaaron teksti perustui Ylen eläköityneen toimittajan Markku Lehtolan kanteluputkeen, jolla hän testasi sitä, kuinka JSN tulkitsee olennaisen asiavirheen käsitettä.

Ilkka Vänttinen. Kirjoittaja oli Julkisen sanan neuvoston varajäsen 1998–2000, varsinainen jäsen 2001 ja varapuheenjohtaja 2002–03. Kirjoittaja aloitti 14.3.2005 JSN:n valmistelevana sihteerinä ja jäi neuvoston pääsihteerin tehtävistä eläkkeelle kesällä 2016.